

**Általános és sajátos játéktechnikai elemek egy gyimesi
furulyás repertoárjában**

Rimán Barbara

Nyíregyházi Főiskola, Pedagógusképző Kar
Ének-zene – Matematika tanár MA, I. évfolyam

Bíró István művésztanár

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
I. Bevezetés	3
II. Karácsony Lázár	4
II. 1. Karácsony Lázár életrajza	4
II. 2. Karácsony Lázár játéktechnikai sajátosságai	6
III. Repertoárelemzés.....	8
IV. Dallampéldák elemzése	11
IV. 1. Féloláhos.....	11
IV. 2. Csángó héjsza	12
IV. 3. Lassú csárdás	14
IV. 4. Sebes csárdás	17
III. 5. Kettős jártatója.....	19
IV. 6. Kettős sirülője.....	20
IV. 7. Lassú magyaros	21
V. Összegzés	23
VI. Felhasznált irodalom	24

I. Bevezetés

A Nyíregyházi Főiskola népzene szakirányán tanuló egykori hallgatóként kutatásom témáját a népzene területéről választottam. Gyimes volt az a tájegység, amivel először alkalmam volt megismerkedni. 2009-től a főiskolai órák keretein belül is mélyíthettem tudásomat. 2011 februárjában lehetőségem nyílt elutazni Gyimesbe, ahol részt vettem egy gyűjtésen, akkor még külső megfigyelőként. Mindezeknek köszönhetően választottam Karácsony Lázár furulyázásának elemzését. A dolgozat megírása során saját terepkutatásaimat, valamint a Hagyományok Háza adatbázisában¹ publikált gyűjtéseket használtam fel.

A dolgozat első fejezetében Karácsony Lázár életrajzát mutatom be vázlatos formában, melynek anyagát egy Karácsony Lázárral lefolytatott mélyinterjú alapján készítettem. A kérdéssort etnográfiai szempontok alapján állítottam össze, amelyet a konzulensem lektorált. Karácsony Lázár játékmódjára jellemző fogás- és kéztartásbeli sajátosságok, emellett dallambeli díszítések és a hangszer megszólaltatási technikáira vonatkozó információk – személyes tapasztalatok alapján is megfigyelt – összegyűjtése valamint csoportokba rendezése is bemutatásra kerül a dolgozat ezen fejezetében.

A dolgozat második része Karácsony Lázár dallamrepertoárjának rendszerbe foglalását tartalmazza. A dallamok összegzése során a gyimesi hagyományos táncrend Karácsony Lázár által is ismert és játszott dallamok kategóriába sorolását tekintettem fő feladatnak. Ennek eredményeit a dolgozatban diagram formájában illusztráltam.

A dolgozat utolsó fejezetében a Karácsony Lázár által ismert és játszott táncdallamok kiválasztott példái alapján részletesebben elemeztem a játékmódját. Az elemzések írása során kiemeltem az általa használt egyéni motívumokat, technikai sajátosságokat, díszítéseket, a gyűjtések felvételein megfigyelhető ritmikai- és dallambeli variánsokat.

A dolgozat végén az elemzések során kapott legfontosabb adatok összefoglalásával egy átfogó és komplex képet szeretnék bemutatni Karácsony Lázár életéről és játékmódjáról.

¹ http://www.folkloredb.hu/fdb/index.php?page=search_sw

II. Karácsony Lázár

A fejezetben Karácsony Lázár életrajzát és játékmódját ismertetem saját gyűjtésem és kutatásom során szerzett anyagok felhasználásával. A bálványospataki furulyás életét mutatom be vázlatos formában, majd játéktechnikai sajátosságait elemzem.

II. 1. Karácsony Lázár életrajza



1. ábra Karácsony Lázár a "legkedvesebb" furulyájával (Rimán Barbara, 2012)

1932. április 5-én született Bálványospatakán. A Bálványos patak mellett fekvő település ma már Bákó megyéhez tartozik. Édesapja Karácsony Péter, édesanyja Szőcs Erzsébet, aki még Karácsony Lázár gyermekkorában meghalt. A család gazdálkodással foglalkozott.

A bálványospataki iskolában négy osztályt végzett, ezután nem tanult szakmát, egész életét a gazdálkodás töltötte ki.

8-10 éves korában kezdett furulyázni a juhok mellett. Felmenői között – saját elmondása alapján – nem találunk zenészeket, családjában egyedül a háborúban életét veszített bátyja volt, aki játszott furulyán. Más hangszeren való tanulással sem gyermekkorában, sem később nem foglalkozott.

A dallamok megtanulását segítette, hogy a falubeli öregektől és lánytestvéreitől sok énekszót hallott, ezeket megtanulta énekelni, majd *rátette* furulyára. Karácsony Lázár szavait idézve: „*Engem nem tanított senki, amit hallottam, azt én felvettem*”. A gyimesi dallamokon kívül ismeri a moldvai valamint a székely dallamokat is, ilyenek például az orosz zsuka, kecsketánc, valamint a katonaság ideje alatt tanult román énekek, bár repertoárjában nem fordulnak elő túlzott gyakorisággal.

Feleségével, Karácsony Évával (leánykori nevén Szőcs Éva) három gyermekük született, név szerint Karácsony Demeter, Karácsony György és Karácsony Anett. A gyermekei közül senki nem vette át a furulyatudását.

A falu zenészei közül Ecetes Péterrel, Tankó „Fintu” Dezsővel és Tímár „Trifán” Viktorral furulyázott sokat. Az évek folyamán több tanítványa is volt, tanított Budapesten és Gyimesközéplokon is. Többször előfordult, hogy egy-egy tanítvány több napot is nála töltött. Mind tanítványként, mind gyűjtőként megfordult nála például Juhász Zoltán népzene kutató is.

Többször járt Magyarországon muzsikálni. Elmondása alapján volt Győrben, Miskolcon, Szarvason és Budapesten is, ahol Tímár Viktorral közösen többször is felléptek. Állandó gardonos kísérete nem volt. A Hagyományok Háza által publikált gyűjtések adatait átvizsgálva Mojszi Gábor, ifj. Tímár János és Sárig György nevét találhatjuk feltüntetve Karácsony Lázár gardonos kísérőiként.

Gyermekkorától fogva tanult táncolni is az öregektől. A furulyázás mellett szívesen járta a gyimesi táncokat is egy-egy multság alkalmával.

A régebbi időkben a gyimesi ruha viselése általános volt mind a hétköznapiakon, mind az ünnepnapokon. A mai napig meg van még a viselete, melyet fellépések alkalmával visel.

Régebben a Gyimesközéplokon hagyományosan megrendezett tánc táborokon is részt vett mind oktatóként, mind zenészként.

Az idei évben 80. életévét betöltött Karácsony Lázár legtöbb idejét a gazdálkodás – földművelés és állattartás – tölti ki, elmondása alapján mind a mai napig jellemző, hogy ha eszébe jut egy dallam, előveszi a furulyáját és eljátssza.

II. 2. Karácsony Lázár játéktechnikai sajátosságai

„...s ha muzsikálnak azt a nótát ki kell virágozni egy kicsit, s a furulyával es, s minden hangszerrel.” /Karácsony Lázár/

Az intézményesült népzeneoktatásban a népi furulya tartását bal kéz felül, jobb kéz alul tartással tanítják. A tartásforma elfogadottságának és használatának magyarázata pedagógiai jellegű: a tanár és a diák egységesített fogást alkalmazzon az óra keretén belül, hogy minden diáknak ugyanazokat – az ujjak hangszeren történő elhelyezkedésére szolgáló – a szakmai kifejezéseket használja, ne kelljen minden alkalommal változtatni a fogásmódon.² Karácsony Lázár kéztartását megfigyelve megállapíthatjuk, hogy – nem egyedi módon a furulyások között – a hangszeren jobb kezét tartja felül és bal kezét alul.

A gyimesi vidéken jellemző a furulya mozgatása, más néven a „rezegetése”, amivel a hang intenzitását tudjuk növelni. Ezt a hangszeren a jobb kéz mozgatásával valamint az alsó ajak a furulya szélhasító nyíláshoz történő közelebb helyezéssel tudjuk megszólaltatni. Egy-egy hosszabb értékű hang színét is megváltoztatja ez a mozdulat.³ Terepkutatáson végzett megfigyelések szerint Karácsony Lázár furulyázásakor a furulya mozgatása általánosnak tekinthető és a felvételeken is jól hallható. A hosszabb értékű, egy-egy ütemen belüli hangok illetve a sorvégeken lévő lezáró hangok játszásakor egyaránt alkalmazza. Karácsony Lázár esetében a furulyamozgatás jobb kézzel, vagyis a felül lévő kézzel történik.

Jellemző, hogy a furulyások dűnnyögéssel, úgynevezett gutturális morgással kísérik a játékukat.⁴ Karácsony Lázár a dallamok többségét így játssza. A furulya hangján kívül a furulyás torokhangot szólaltat meg a dallam íve alatt, amivel a hang és a dallam színét is változtatja.

A felvételek vizsgálatát követően megállapíthatjuk, hogy dallam- és ritmusbeli díszítések, variációk is jellemzi a játékmódját. Leginkább egy hang felső váltóhanggal történő díszítését és trillák alkalmazását figyelhetjük meg, valamint ritmusbeli variációkat hallhatunk. A ritmusok aprózásának használata a dallamok többségében

² Bíró 2011

³ Sárosi 1998

⁴ Sárosi 1998

előfordul. Egy dallamot ugyanazon variációk sorozatával többször is elfurulyázik akár egy felvételen belül is. Előszeretettel alkalmaz furulyázása során előkéket is, leginkább az indító, illetve a sorvégeket lezáró hangok előtt figyelhetjük meg a jelenséget. A keserves és a lassú magyaros dallamok esetében egy-egy hang dallami körülírását is hallhatjuk a felvételeken.

A trillák a legáltalánosabb díszítő elemei közé tartoznak Karácsony Lázár furulyázásának. Ismeri és alkalmazza a gyimesi vidéken jellemző váltott ujjas trillát, amit a furulya 4. és 5. hangképző nyílása fölött, a bal kéz első és második ujj felváltott mozgatásával szólaltat meg. A többi hang esetében egy felső váltóhang szólal meg dallami díszítésként.

A hangszer – és egyben Karácsony Lázár – fogására jellemző, hogy a C” hang nem az összes lyuk lefogásával és az C’ hang átfújásával történik, hanem a tisztább megszólalás érdekében a hangszer első hangképző nyílásán lévő ujj felemelésével.

Megfigyelésem alapján az énekes kísérésekor szövegszerűen furulyázik, amiben a dallamok vokális változatának ismerete is segíti. A dallam második és további szakaszának furulyázásakor is követi a szöveg alapján történő ritmus-, valamint dallambeli változásokat. Ez is bizonyíték arra vonatkozóan, hogy ismeri a dallam valamennyi versszakát.

Nyelvjátékára a staccato-s – röviden megszólaltatott hangok –, valamint a legato-s – több hangértéket egy ívvel összekötő – játékmód is jellemző. A dupla nyelv alkalmazását is megfigyelhetjük a felvételek alapján. Nyelvjátékával segíti a szöveg ritmizálását is a vokális dallam kísérésekor.

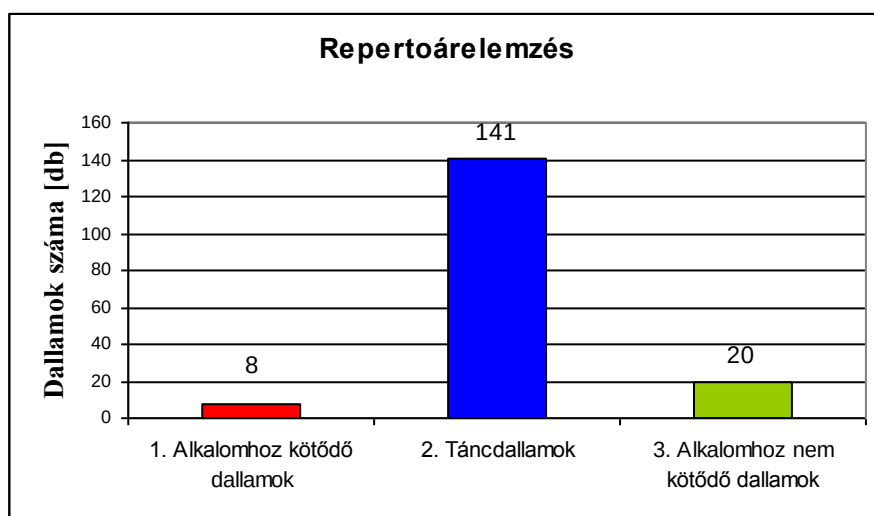
Oktávtörés alkalmazása – a felvételek vizsgálata alapján – csak kis mértékben jellemzi játékmódját, mindössze néhány hangzó anyagban fordult elő.

III. Repertoárelemzés

Karácsony Lázár repertoárjának elemzésénél a Hagyományok Háza adatbázisában található – körülbelül 20 évet magába foglaló – publikált gyűjtéseket vettem alapul. A gyűjtések dallamait a felhasználási alkalmuk szerint rendszereztem, valamint a kapott végeredményt diagramon is ábrázoltam.

A rendszerezés a következő kategóriákat tartalmazza:

- alkalomhoz kötődő dallamok: kecsketánc, tyúknóta, kontyolónóta, katonakisérő és havasi kürt utánzása megjelöléssel szereplő dallamok
- táncdallamok: féloláhos, verbunk, lassú magyaros, sebes magyaros, lassú csárdás, sebes csárdás, kettős jártatója, kettős sirülője, héjszák, párnástánc és az orosz zsuka dallamok
- alkalomhoz nem kötődő dallamok: keserves és pásztornóta dallamok.

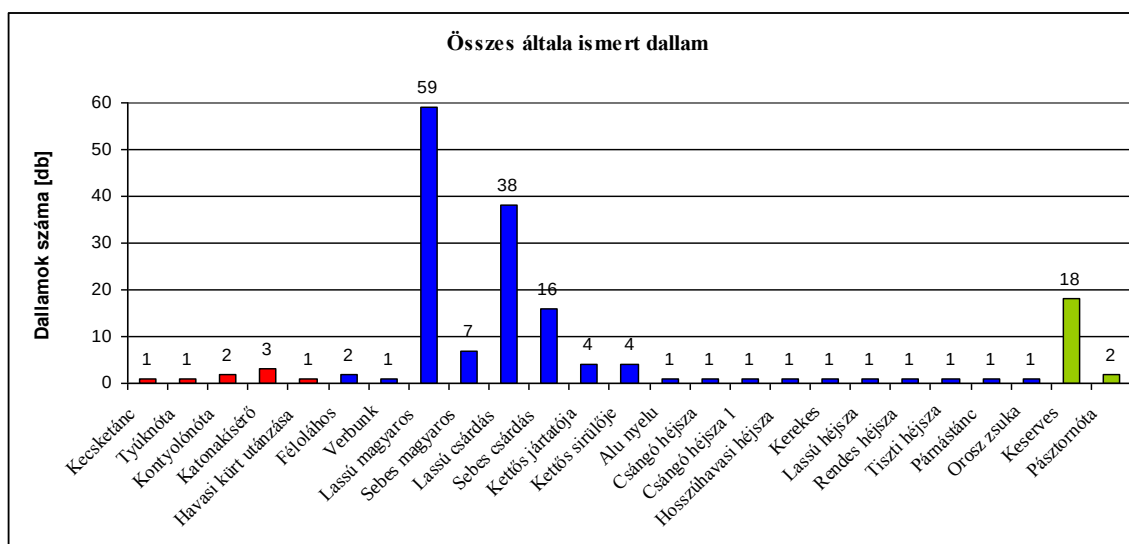


1. diagram – Repertoárelemzés felhasználási alkalmak szerint három kategóriára bontva

Pontos számadatot figyelhetünk meg a három kategóriában megjelenő – Karácsony Lázár által játszott – dallamok számáról (1. diagram). Ebből a rendszerezésből megállapíthatjuk, hogy Karácsony Lázár játékában a táncdallamok ismerete emelkedik ki a másik két csoporthoz képest. E kategória dallamai a legáltalánosabbak és leggyakrabban használtak a gyimesi zenében. Az alkalomhoz nem kötődő illetve alkalomhoz kötődő dallamok mennyiségi adatainak összevetésénél megfigyelhetjük, hogy csekély mértékben különböznek egymástól, de a két csoport – a felvételeken

megszólaltatott dallamok száma – Karácsony Lázár esetében a táncdallamok számának körülbelül 1/5-ét teszik ki.

A Karácsony Lázár által ismert összes dallam felsorolásával és számadatokban történő megadásával készítettem el a következő diagramot:



2. diagram – Összes általa ismert dallam számadatokban való megjelenítése

A felhasználási alkalmuk szerinti kategorizáláshoz tartozó dallamokat a 2. diagramon a színek használatával jelöltem. Az alkalomhoz kötődő dallamok piros, a táncdallamok kék, valamint az alkalomhoz nem kötődő dallamok csoportja zöld színnel van jelölve.

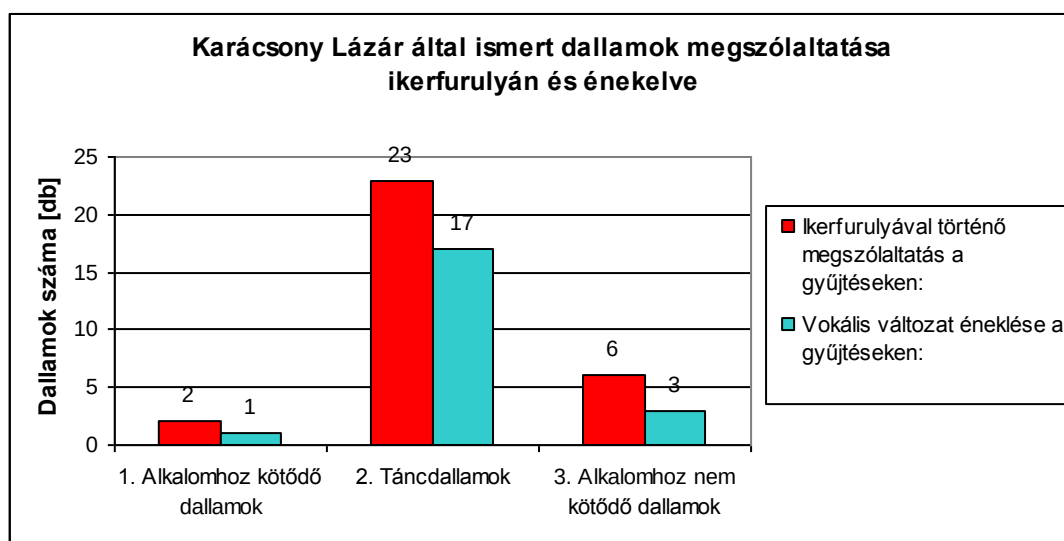
Az 2. diagram segítségével felsorakoztathatjuk a Karácsony Lázár repertoárjában, egy-egy kategórián belüli dallamokból mennyiségileg hány különböző dallamot furulyázik. Az alkalomhoz kötődő dallamok sorából a katonakísérő dallamokat ismeri a leginkább, míg a táncdallamok közül a lassú magyaros dallamokból kiemelkedő a tudásszintje. Az utolsó kategória esetén a keservekből játszik a legtöbbet.

Megjegyezhetjük, hogy a táncdallamok közül a lassú és sebes csárdások tudásában emelkedik még ki.

Egyéb csoportosítási szempontok:

A fentebb megjelenített csoportosítás mellett két további szempontot is figyelembe vettem a rendszerezéskor:

- a publikált gyűjtések felvételein a dallam ikerfurulyán történő megszólaltatása
- a publikált gyűjtések felvételein a vokális változat Karácsony Lázár általi előadása



3. diagram – Karácsony Lázár által ismert dallamok megszólaltatása ikerfurulyán és énekléssel.

A 3. diagram során megjelenésre kerülő adatok alapján elmondható, hogy Karácsony Lázár több dallam esetében bemutatja a vokális változatot a gyűjtéseken. Amennyiben összevetjük az adott versszakokat a furulyás és a vokális változatban, akkor következetesen ugyanazok a ritmusok köszönnek vissza. Ezzel bizonyításra kerül, hogy a vokális változattal rendelkező dallamok esetében a furulyázásában a szövegszerűség megjelenik. A tájegységre jellemző ikerfurulya ismerete és alkalmazása is kitűnik a diagram adataiból.

IV. Dallampéldák elemzése

Ebben a fejezetben a táncdallam kategóriából általam kiválasztott dallamok elemzését mutatom be Karácsony Lázár furulyázási technikáinak felsorakoztatásával. Az elemzéshez szükséges hanganyagként a Hagyományok Háza adatbázisában a publikált gyűjtéseken található felvételeket alkalmaztam. A dallamokat lekottázva is illusztráltam.

IV. 1. Féloláhos

A férfi táncok csoportjába tartozó féloláhos dallam Karácsony Lázár repertoárjában kevésbé megjelenő dallam.



A felvételek vizsgálatát követően elmondható, hogy dallami variációk nem jellemzők a Karácsony Lázár által játszott féloláhos dallamokra. A tánc gyorsabb tempója miatt az egymás utáni nyolcad hangok pontos kiütése a szimpla nyelvjáték alkalmazásával nehezen kivitelezhető és egyhangúvá teszi a dallamot. Ezért Karácsony Lázár a dallam furulyázásakor különféle ritmuskötés variációkat alkalmaz:

- megjelenik az ütem első két hangjának kötése, a másik két hang nyelvjátékkal való kiütése (példa: 6. ütem),
- egy ütemen belül található négy nyolcad értékből a két középső hang kötése (példa: 2. sor 3. üteme), ezt alkalmazza a legtöbbször
- egy ütemen belül szereplő négy nyolcad kettesével való kötése (példa: 1. sor 3. üteme).

A dallamban egyetlen ritmus variációt figyelhetünk meg: a 3. sor második negyed értékű hangját a következő alkalommal már az ütem elején elhangzó két nyolcad értékű hang ismétlésével furulyázza.

IV. 2. Csángó héjsza

A gyűjtéseken szereplő héjszák közül a legtöbbször előforduló dallam.

A kottában Karácsony Lázár által játszott dallam két változatát jelenítettem meg. A partitúrasor első sorában az alapdallamot, míg a második sorában egy Karácsony Lázár által játszott variációt írtam le. Megfigyelhetünk ritmus-, illetve dallambeli különbségeket a két változat között.

The image displays four systems of musical notation for the piece 'Csángó héjsza'. Each system consists of two staves: the top staff is labeled 'Alapdallam' (Basic Melody) and the bottom staff is labeled '1. variáns' (1st Variation). The music is written in 4/4 time with a key signature of one flat (B-flat). The first system shows the basic melody and its first variation. The second system is marked with '1.)' above the first staff. The third system is marked with '2.)' above the second staff. The fourth system shows the final measures of both the basic melody and the first variation, ending with double bar lines.

A gyűjtésekben előforduló ritmus változatok a csángó héjsza dallamra nézve:

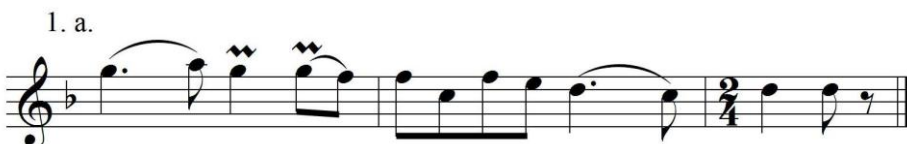
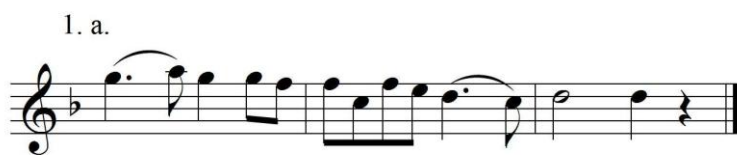
Karácsony Lázár furulyázásakor jellemző, hogy az alapidallam negyed értékeinek használatával szemben a variációban nyújtott értékeket használ. Erre láthatunk példát a lekottázott dallam második ütemében. A harmadik sor második ütemében többféle ritmus variációt is furulyázik:



A lekottázott példákból láthatjuk, hogy az ütem első négy nyolcada mindig azonos, a variáció a 3. és 4. ritmus értéken történik. A kis kottákon szereplő ritmus variációk: szinkópa (2.a példa), kis nyújtott és negyedértékű hang (2.b példa), tizenhatod és szünet (2.c példa) valamint éles ritmus (2.d példa).

Dallami variációk közül egy-egy hang módosítása, vagy egy teljes ütem variálása figyelhető meg. Ez alapján a második partitúrasor első ütemében a negyedik nyolcadra játszott nagy szekund lépés távolságot az alapidallammal szemben a variációban felfelé teszi meg.

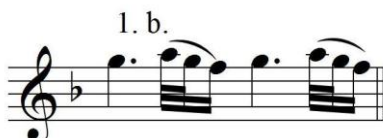
A második partitúrasor egy teljes ütemmel történő bővítése is hallható a felvételeken. A gyűjtéseken két változatot is találtam erre vonatkozólag:



Az első, 1.a. jelöléssel ellátott példában egy nyújtott ritmus, egy negyed hang és negyedértékű szünet bejátszásával módosul a dallam. A második példában egy nyújtott ritmusos módosulást láthatunk.

Az eredeti kotta 5. ütemének első negyedén teljes dallambeli változást furulyázik az alapidallam hangjaihoz képest, amit a negyedik sor első ütemében egy kvinttel lejjebb ismét megszólaltat.

A váltott ujjas trillák és egy-egy hang felső váltóhang segítségével történő díszítéseinek szabadabb alkalmazása mellett a következő dallami díszítést is megfigyelhetjük a dallam 3. ütemének játszásakor:



IV. 3. Lassú csárdás

Karácsony Lázár repertoárjából a *Gyimesi torony, de messzire ellátszik...* kezdetű lassú csárdást elemzem. A táncdallam elemzésekor a felvételeken Karácsony Éva és Karácsony Lázár által is énekelt vokális változat alapidallamát tekintettem kiindulópontnak. A kotta második sorában a hangszeren megszólaltatott és énekest kísérő dallamot, az utolsó sorban pedig a Karácsony Lázár által egyedül furulyázott, variációkkal díszített dallamot jegyeztem le.

Vokális változat

A gyi-me - si to-rony de mesz - szí - re el - lát - szik.

Furulya alapidallam

Furulya variáció

Vokális változat

Te - te - jé - re pi - ros ró - zsa le - haj - lik,

Furulya alapidallam

Furulya variáció

Vokális változat

De azt a pi - ros ró - zsát száz - fe - lé fű ja - ja szél,

Furulya alapidallam

Furulya variáció

Vokális változat

Ha meg-un - tál ba-bám nem mu - száj, hogy sze-res - sél.

Furulya alapidallam

Furulya variáció

Vokális változat

Furulya alaptallam

Furulya variáció

De azt a pi - ros ró - zsát száz - fe - lé fű - ja - ja — szél,

Vokális változat

Furulya alaptallam

Furulya variáció

Ha meg-un - tál ba-bám nem mu - száj, hogy sze - res - sél.

A dallam teljes mértékben bizonyítékként szolgál Karácsony Lázár szövegszerű furulyázására. A vokális változattól alsó és felső váltóhangok alkalmazásában tér el. Ennek példáját látjuk a dallam 5. ütemében. Az énekelt nyolcad értékekkel ellentétben a furulyán tizenhatod értékű hangokat játszik. A vokális változatú dallam ívét és főhangjait a ritmus aprózása végett a soron következő hanggal köti össze.

A dallam új stílusú, vagyis ABBA szerkezetű. A felvételeket vizsgálva megállapíthatjuk, hogy Karácsony Lázár a csárdás furulyázásakor több alkalommal is ugyanazokat a díszítési variációkat játssza az azonos szerkezetű sorok esetében. A fent lejegyzett kottában ezen variációk az első és utolsó partitúrasor első üteme alapján a következők: nyolcad érték tizenhatod értékre történő duplázása, kis nyújtott értékek használata.

Az első és utolsó partitúrasorok végén lévő lezáró hangok előtt előkét játszik. A dallamsorok utolsó ütemében a vokális dallamban megjelenő negyedértékű szünetet furulyázásakor egy nyolcad értékű hang (ami az ütem harmadik negyedén lévő hang ismétlése) és egy nyolcad szünettel helyettesíti.

A fent lejegyzett kotta utolsó partitúrasorának első ütemében (a hangszeres alapidallam esetén) az első negyedértékű hang előtt két tizenhatod előkét játszik, valamint az ütemet a következővel a dallam ívét követő, nyolcad értékű utókéval köti össze.

IV. 4. Sebes csárdás

Háromszor hét huszonegy, huszonegy... kezdősorú dallam lekottázását és bemutatását választottam a Karácsony Lázár által furulyázott sebes csárdások közül. Az elemzés során a dallam vokális változatát vettem alapul és ezt jelenítettem meg a kotta első sorában. A második sorban az énekkel együtt játszott és megszólaltatott furulya dallamot kottáztam le, amit ebben az esetben egy hangszeres alapidallamnak tekintettem. A kotta utolsó sorában a díszítésekkel kibővült, éneklés nélküli dallam variációja van. A sebes csárdás esetén is megfigyelhetjük, hogy a Karácsony Éva által énekelt vokális változatot Karácsony Lázár teljes mértékben követi furulyázásával. A hanganyagokat vizsgálva elmondható, hogy a további szakaszok furulyázásakor is alkalmazkodik a vokális szöveg ritmusához és dallamához.

A Hagyományok Háza adatbázisában található gyűjtések felvételeit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy Karácsony Lázár a vokális változat követésekor kevés dallami variációt használ a furulyán ennek a sebes csárdásnak a megszólaltatása közben. A hangszeres alapidallam esetén nem tér el az énekes által megszólaltatott dallamtól. A variált dallamban alsó váltóhangokkal megszólaltatott dallami és egyben ritmusbeli különbséget hallhatunk játékában. Erre látunk példát a 2. ütem első nyolcad értékén. Jellemző az előkéek használata is. Az dallam utolsó hangját egy nyolcad értékű előke előzi meg mind a hangszeres alapidallam, mind a variánsa esetén.

A D'' hang váltott ujjas trillával, illetve a F'' hang trillával való díszítésének használata a dallamban több esetben megjelenik, amely a kottában is feltüntetésre került. Ezt láthatjuk a lekottázott példa második partitúrasorában. Ezek a díszítések nem általánosíthatók mindig ugyanazokra a hangokra és a dallam ismétlése során sem biztos, hogy ismét megszólaltatásra kerülnek.

Vokális változat

Furulya alapidallam

Furulya variáció

Vokális változat

Furulya alapidallam

Furulya variáció

Vokális változat

Furulya alapidallam

Furulya variáció

Vokális változat

Furulya alapidallam

Furulya variáció

III. 5. Kettős jártatója

A lekottázott példában a Karácsony Lázár által játszott kettős jártató alapidallamának és a variációjának kottaképét ábrázolom. Ezek a dallamok vokális változat nélküli táncdallamok.

The musical notation is organized into four systems, each consisting of two staves. The top staff of each system is labeled 'Hangszeres alapidallam' (Instrumental basic melody) and the bottom staff is labeled 'Hangszeres variáció' (Instrumental variation). The key signature is one flat (B-flat) and the time signature is 4/4. The notation includes various musical symbols such as notes, rests, and accidentals, with some notes marked with a double sharp symbol (x).

Dallambeli variációk egy-két hang esetén fordulnak elő a lekottázott jártatóban. A második partitúrasort lezáró hang oktávval feljebb való megszólaltatását figyelhetjük meg Karácsony Lázár furulyázásakor.

A hanganyagban megjelenő alapidallam és variált dallam közötti ritmus különbségek kevésbé figyelhetők meg. Mindössze egy-egy nyolcad értékű illetve negyedértékű hang

duplázása jelenik meg. Ezt láthatjuk az első ütem harmadik negyed hangján: az alapdallam nyolcad értékű hangját tizenhatod ritmusban furulyázza a variált dallam alkalmával. A második ütemben kis nyújtott és két nyolcad értékkel variálja meg az alapdallamban játszott negyed és nyolcad értéket.

A váltott ujjas trillák és felső váltóhangok alkalmazása ennél a dallamnál is jellemző.

IV. 6. Kettős sirülője

A kettős jártatóját a táncrendben szünet nélkül követő sirülő szintén csak hangszeres formában élő dallam. Hasonlóan az előzőekben elemzett jártató dallamhoz, Karácsony Lázár által furulyázott alapdallamot hasonlítom össze az egyik variált dallamával.

The image displays a musical score for a piece titled 'Kettős sirülője'. It consists of three systems, each comparing the 'Furulya alapdallam' (Basic Furulya Melody) with a 'Furulya variáció' (Furulya Variation). The music is written in 4/4 time and features a key signature of one flat (B-flat). The first system shows the basic melody and a variation with trills. The second system shows the basic melody and a variation with triplets and trills. The third system shows the basic melody and a variation with quintuplets and trills. The variations are more rhythmically complex than the basic melody, often using smaller note values and trills to create a more intricate texture.

A felvételek vizsgálata alapján megállapíthatjuk, hogy Karácsony Lázár a dallamban a ritmus variálását helyezi előtérbe a dallami variációkkal szemben. A ritmus képletek közül egy-egy érték felére csökkentése, vagyis a ritmusok aprózódása jelenik meg a legtöbbször a variáns dallamot vizsgálva. A nyolcad értékű hangokat két, a kottában

ívvel összekötött tizenhatod értékre bontja. Ezt figyelhetjük meg az első ütem harmadik nyolcad értékén, valamint a variáns dallam szinte minden sorában.

A nyelvjáték segítségével is variálja a dallamot illetve a ritmusokat. A felvételeket vizsgálva 4 különböző kötésvariációt alkalmaz a furulyázása során. A kötőívvel össze nem kötött két másik hangot staccatosán, vagyis rövid értékkel szólaltatja meg. A ritmusok sűrűsége miatt többször két hangot is összeköt, azaz nem üti ki a nyelvével furulyázásakor.

Karácsony Lázár a váltott ujjas trillát, valamint az G' és G'' hangot trillázza legtöbbször a fent megjelenített példában.

Dallami variációt tekintve a harmadik ütemben találunk különbséget, ahol egy hanggal feljebb szólaltatja meg az alapidallamot, és a negyedik negyed értékétől fogva tér vissza a dallam eredeti hangjaira.

IV. 7. Lassú magyaros

Karácsony Lázár repertoárjában leggyakrabban előforduló táncdallam. Jellemzője az aszimmetrikus lüktetés, ütemszámát tekintve 9/16-os. A lekottázott példában a *Feljött a nap, szépen ragyog ...* kezdősorú lassú magyarost jelenítettem meg. Az elemzés során a vokális változat, valamint az énekes változat kíséréseként a felvételeken hallható hangszeres változat összehasonlítását mutatom be.

Karácsony Lázár szövegszerű furulyázása jelenik meg a lekottázott példában. Hangbeli eltéréseket mindössze díszítések alkalmazása során hallhatunk a hangszeres és vokális dallam között. A második partitúrasor első ütemében Karácsony Lázár a vokális változat kitartott hangjainak furulyázása helyett átmenő hangokkal köti össze a F'' és C'' hangokat, ezzel díszítve a dallamot. Az ilyen fajta variációk többször is megjelennek a felvételeken, legtöbbször a második és harmadik partitúrasor első ütemében hallhatóak. Alsó váltóhangok és ezzel együtt ritmus aprózások alkalmazását figyelhetjük meg a legtöbb esetben a lassú magyaros furulyázása során az énekelt változattal ellentétben. Ezeket láthatjuk a lekottázott példa első partitúrasorának harmadik, valamint a negyedik partitúrasor első és harmadik ütemének első nyolcad értékén is. Az ötödik partitúrasor utolsó két ütemében előkéekkel díszíti a dallamot.

A felvételek vizsgálata során általánosan elmondható, hogy a hosszabb értékű hangokon a furulya mozgásával díszíti a dallamot. Felső váltóhangok és váltott ujjas trillák használata is jellemzik a játékát.

Vokális változat

Furulya variáció

Vokális változat

Furulya variáció

Vokális változat

Furulya variáció

Vokális változat

Furulya variáció

Vokális változat

Furulya variáció

V. Összegzés

A dolgozat Karácsony Lázár bálványospataki furulyás játékmódjának és repertoárjának elemzését foglalja magában. A két címszó felépítéséhez a gyimesi aldialektuson a furulyásokra általánosan jellemző főbb szempontokat vettem alapul. Az életének vázlatos leírásából kiindulva bemutattam a furulya tartására és furulyázására vonatkozó sajátosságokat, valamint a díszítési motívumait a dallamok többségére vonatkoztatottan.

A Hagyományok Háza adatbázisában publikált gyűjtések felvételeinek áttanulmányozása után egy részletesebb és átfogóbb képet kaptam Karácsony Lázár életében megtanult dallamok számáról. Az elemzett és a Finale program felhasználásával készült dallampéldák során részletesebben is kitértem egy-egy, Karácsony Lázár által játszott motívum vizsgálatára és összehasonlítására. A kiválasztott példák során a felvételen megjelenő dallam- és ritmusbeli variációk minél pontosabban történő megjelenítésére törekedtem. Minden esetben egy alapidallamhoz hasonlítva vizsgáltam a feljebb említett szempontokat. Az elemzéseimből kiderült, hogy Karácsony Lázár játéktechnikái az összes általa ismert és furulyázott dallamra tekintve visszatérőek. Ugyanazon motívumok variációját hallhatjuk vissza az általam vizsgált felvételek alkalmával. Az éneklés is jelentős szerepet tölt be életében, mely szorosan összekapcsolódik a furulyával számára. A dallamok többségét énekkel együtt is megszólaltatja a furulyás változatot követően.

A dolgozat fő feladataként ezen elemzések leírása és megjelenítése volt a cél. Egy-egy dallami variáció pontosabb kielemezése illetve dallambeli változtatásainak bemutatása.

A dolgozat tovább folytatásaként érdemes lenne mélyebben tanulmányozni a dallamokon fellelhető és pontosabb, Karácsony Lázár által alkalmazott fogásrendszert, fogásvariációkat. A témával szélesebb körben foglalkozva pedig lehetőség nyílna nemcsak a furulyázási technikáinak az elemzésére, hanem egy összehasonlításra is másik, Gyimesben élő adatközlővel. Különbséget lehetne tenni az általuk játszott és ismert dallamok számában valamint díszítési elveikben is.

VI. Felhasznált irodalom

1. Bíró István 2011. *A népi furulya tanításának módszertana*.
<http://repetha.nyf.hu/course/view.php?id=10> , 2012. 09. 20.
2. Sárosi Bálint 1998. *Hangszerek a magyar néphagyományban*. Planétás kiadó. Budapest.
3. Hagyományok Háza adatbázis:
http://www.folkloredb.hu/fdb/index.php?page=search_sw , 2012. 09.08.